

Szabadon engedni¹

Tábor Béla egyik írásában beszél azokról, akik „személyességük gyújtópontjából merítik az energiát a látáshoz, a cselekvéshez, érzelmeikhez, gondolataikhoz, akaratukhoz”.² Nem ismerek senkit, akire jobban illene ez a leírás, mint őrá magára. Márpedig ez esetben csak egyféleképpen lehet megismerni és megismertetni őt: ha személyességének ebből a gyújtópontjából tudjuk látni és láttatni egész látásmódját. S ezt a gyújtópontot csak a *saját* személyességünk gyújtópontjából tudhatjuk megvilágítani. És mindenki csak annyira képes erre – és csak annyira avatható be Tábor Béla gondolatvilágába –, amennyire az ő élete is saját „személyessége gyújtópontja köré kristályosodik ki”.³ És amennyire személyességének ezt a gyújtópontját nem szigeteli el mások személyességének gyújtópontjától, sőt: amennyire személyességének legbelső imperatívusza, hogy ne szigetelje el saját személyességének gyújtópontját másokétól, és áttörjön minden, mégoly szublimált ellenállást is, amely személyességét az énmagányosság kínai falai közé zárja. Csak így válhat valósággá számára e személyes gyújtópontoknak mintegy közös végső gyújtópontja, az, amit Tábor Béla „személyiségnek” nevez. Idő hiányában csak két idézettel érzékeltetem, mit ért Tábor Béla „személyiségen”: „**A személyiség tiszta akarat és tiszta érzékenység, mert a személyiség a teremtő valóság**”, illetve „**a személyiség az egy pontban feszülő teljes valóság, amely osztatlanul van meg mindenki-ben, aki személy.**”⁴

Tábor Béla ennek a valóságnak, a személyiségnek a felszabadítását tartotta legfőbb feladatának. Egy *Preszókratikus szemináriumon*⁵ – csak félig tréfásan – azt mondta, hogy ha meg kellene adnia foglalkozását, azt mondaná: **személyiségfelszabadító**. (Ez nemcsak igaz, hanem hasznos meghatározás is, tette hozzá, mert a személyi igazolványba biztos nem engednék beírni. Szerette idézni Kierkegaardnak azt a gondolatát, hogy a hivatal van a legtávolabb Istentől.) Személyiségfelszabadítás: ebben explicite csak két mozzanat szerepel, a személyiség és a szabadság (felszabadítás). De implicite itt is jelen van a harmadik, amely a személyiséget magában rejti: az egyéniség.

¹ Elhangzott: 2007. június 4-én, a „[Tábor Béla 100 éves c. megemlékezésén](#) a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

² TÁBOR Béla: *Szükséglet és szillogizmus*, in: *Személyiség és Logosz*, Balassi, 2003, 95.

³ Ugyanott.

⁴ TÁBOR Béla: *A szellemről*, in: *Személyiség és Logosz* 23, 24. **A vastagon szedett**, de nem lábjegyzetelt idézetek Tábor Béla még publikálatlan szövegeiből valók.

⁵ Tábor Béla a hatvanas évektől tartott magánszemináriumokat a lakásán művészeknek és tudósoknak, amelyek kiindulópontja a preszókratikus szituáció volt. Ennek egyik jellemzője Tábor szerint az, amit *mitoszomlásnak*, vagy más metszetben *kezdetrobbanásnak* nevezett. Az 1. lábjegyzetben említett megemlékezésen elhangzott az 1971-es szeminárium bevezető előadása. L. [itt](#).

Egy másik, alapállását axiomatikusan megvilágító mondatában már explicite szerepel mindhárom mozzanat. Amikor a legbelső baráti köréhez tartozó Vajda Júlia már nagyon beteg volt, és panaszkodott, hogy nincs ereje követni a beszélgetést, Tábor Béla azt mondta neki: **„minden, amit mondok, összefoglalható ebben: az egyetlen feladat(om), hogy egyéniségem azonosuljon a személyiségemmel.”**⁶ Ez volt tehát Tábor Béla életének legbelső mozgatója, „személyességének gyújtópontja”. E gyújtópont három tényezőt fog tehát egybe: a személyiség(em)et, az egyéniség(em)et és az azonosulás(i törekvése)met. A három mozzanat *kölcsönösen feltételezi egymást. Az azonosulás feltételezi mindkét pólusát: az egyéniséget ugyanúgy, mint a személyiséget. S mivel itt eleven és maximális energiájú azonosulásról van szó, és nem „különbségmentességről”, s így „feszültségmentességről” – e kettő Tábor Béla szerint az entrópiát jellemzi –*, így arra az első ránézésre mindenképp ellentmondásosnak tűnő eredményre jutunk, hogy a Tábor Béla-i mondatban szereplő azonosulásnak két, *egymásban fel nem oldható* és maximális feszültséget indukáló *pólusa* van. Hogy az egyéniség milyen mértékig „önálló szereplő” abban az „identifikációs drámában”, amelyről Tábor Béla beszél, jól szemlélteti a következő mondat: **„Az egyéniség a kezdet (tehát a személyiség!) hordozója: mint ilyen a kezdet fellobbantója, örömközvetítő.”**⁷ Ez a mondat megint egyszerre fejezi ki azt, hogy az egyéniség – egyéniségünk! – megkerülhetetlen fókuszpontja a személyiség belső életének, örömének, és azt, milyen szoros, majdnem azt mondtam: elválaszthatatlan kapcsolatban van személyiségünkkel. De ez utóbbi, az elválaszthatatlanság nem igaz, hiszen az „individuáció” Tábor Bélánál éppen azt jelenti, hogy az egyéniség saját „énmárában” elfelejti a kezdetet, a személyiséget, örömét leválasztja a kezdetről, a személyiségről, és önmaga felé fordítja (ettől is feszültséggel terhes egyéniség és személyiség viszonya).

Természetesen adódó következtetés, hogy az egyéniség azonosulása a személyiséggel ennek a *szervült* felejtésnek a feloldását, az individuációból következő hamis azonosulások felszámolását jelenti. S valóban, Tábor Béla később így is fogalmaz: **„Elsődleges értelme a mokshadarmá-nak, annak, hogy feloldjuk a hamis azonosulásokat: annak, hogy egyéniségem azonosuljon személyiségemmel.”** De vajon lehet-e szó azonosulásról, ha a személyiségben nincs megfelelője ennek a kezdet-felejtésnek? Ez a kérdés első pillantásra egyszerre tűnik blaszfémianak és ellentmondásosnak, hiszen a kezdetfelejtés: a személyiség elfelejtése is. De Tábor Béla, aki attól sem riadt vissza, hogy kijelentse: **„Isten a legnagyobb ateista”**, ezt a kérdést mégis mindig újra feltette, és folyton új oldaláról vizsgálta. Most egy

⁶ vö. TÁBOR Béla: *Félelem és szellem*, in uő: *Személyiség és logosz*, 256sk. És uő: *Megismerő erők és megismerési viszonyok: személyiség és egyéniség* in uő: *Megismerni: teret teremteni*, Helikon 2010/1-2. Térpoétika szám (szerk. Szentpétery M. és Tillmann J. A.) 59.

⁷ vö. TÁBOR Béla: *Teória – ünnep – tragédia*, in uő: *Személyiség és logosz*, 238.

ilyen jegyzetének elemzésén próbálom bemutatni, hogyan. A jegyzetben is hangsúlyozza, hogy vannak elődei: Böhme „Böse in Gott”-ját, a Kabbala semmi-spekulációit ugyanilyen kérdés motiválja. Abból indul ki, ahogy Gerschom Scholem *A zsidó misztika fő áramlatai* című alapművében a Zóhár (és más kabbalisták) teremtéskonceptióját ismerteti. Hangsúlyozza, hogy a világ teremtése a semmiből csak a külső aspektusa egy Istenen belüli (örök) mozgásnak, majd így folytatja:

Az Én-Szofnak a teremtés felé tett mozdulatát, amely a primordiális akarat áttöréseként képzelhető el, a Kabbalisták szeretik a „semmi” merészebb képével leírni. „Ama legbelső lökés, amely a magába süllyedt istenséget, befelé sugárzó fényét kifelé fordítja és kitörésre készíti, a perspektívának ez a forradalma az Én-Szofot, a kimondhatatlan telítettséget semmivé változtatja. [...] E titokzatos semmi, amit a kabbalisták az első szefírának, vagy az istenség legmagasabb koronájának neveznek, ha szabad így kifejeznem magamat, az a szakadék, amely a létezők közötti hiányban válik láthatóvá. [...] Ha a valóságos változik, formát vált, ha egy dolog az egyik állapotból a másikba megy át, mindig újra keresztül kell mennie a semmi szakadékán, s az egy misztikus pillanatban újra feltárul.”⁸

Tábor Béla ezt a következőképpen kommentálja:

A semmi Istenben: a szétszóródás Istenben. Ez a „szétszóródás (= semmi Istenben” úgy viszonylik az Istenen kívüli szétszóródáshoz (= semmisüléshez) mint Jacob Böhménél a „Böse in Gott” az Istenen kívüli „gonoszhoz”. Analogia entis: az alkotás a teremtés analógiája. Ez a gondolat válik termékennyé a Kabbalában is, Jacob Böhménél is.

A „szétszóródás Istenben” az Östörténet⁹ nyelvén: az egyéniség, tehát az egyéniségek végtelen sokasága, az individuáció a személyiségben.

Istenben a szétszóródás szabadságot jelent, mert az Egy ereje biztosan egybefogja, magához vonzza létének szétszóródó sugarait. Így van az alkotásnál is: ez az „asszociációk szabadsága”. Ez különbözteti meg végső fokon az alkotót az örülttől: a szétszóródó sugarak nem szakadnak el sugárzó centrumuktól. Az alkotás titka: a

⁸ Gerschom SCHOLEM: *Die Hauptströmungen der jüdischen Mystik*. Suhrkamp, 1993. 236–7.

⁹ Tábor Béla itt a *Bevezető fejezetek a valóság östörténetéhez* című, megszakításokkal több, mint fél évszázadon keresztül írott fő művére utal. Ennek eddig megjelent részei: [Anselmus istenbizonyítéka és Nietzsche istenkísértése](#), in *Pannonhalmi Szemle* 2010/4. 25–38., [Kísértés és bűn](#), in *Vajda Júlia* (szerk. Kozák Gy. és Soóky A.), 219–223. és [Szabó Lajosról](#), in *Személyiség és logosz*, 27–76.

belső szabadság alázata az iránt, amiből ez a szabadság fakad. Ugyanez vonatkoztatható a közösség problémájára is: közösség és egyén viszonyára.

Sűrű polifon szövésű szöveg. A megértéséhez érdemes először különválasztani az egyes „témákat” vagy motívumokat, amelyeket újra meg újra egybesző. Az első ilyen téma a „semmi(sülés) = szétszóródás”. E kettő Tábor Béla gondolkodásában lényegében azonos. Amit „semminek” neveznek, azt ellentmondás volna „valamiként” értelmezni. Ő, mint mondta, a semmit csak *irányként* tudja megjeleníteni és értelmezni, a *szétszóródás* irányaként. A kabbalisták „semmijét” tehát magától értetődően fordítja így: „a szétszóródás Istenben”. A szétszóródás Tábor Béla szerint a személyiséggel való szembesülés előli menekülés egyik legáltalánosabb formája. De ezt sorolja fel az igazság kutatásával szembeni három alapellenállás egyikeként is. A gondolkodást pedig így határozza meg: „**gondolkodni annyi, mint tetten érní a szétszóródást önmagamban.**”

A „szétszóródás” östörténeti mozdulat, s mint ilyen, egyszerre fogja át létünk minden dimenzióját, a fizikait, a lelkit és a szellemit. Itt, ahol a teremtés legbelső körében vagyunk, nyilván a szellemin van a hangsúly, de a szó megválasztása is jelzi, hogy a szellemi mozdulat legalábbis csírájában magában foglalja a másik kettőt, a lelkit és a fizikait is. (A szó valószínűleg spontánul merült fel Tábor Bélában, talán terápiás tapasztalatai megnevezésére.¹⁰ És a „nyelvi gondolkodás” jellemzője, hogy a nyelv „súg a gondolatnak”, jelen esetben *megsúgja a szerves összefüggést* a szellemi, a lelki és a fizikai mozdulat között. A gondolkodás feladata, hogy feltárja a nyelvi sugallat igazságtartalmát.)

A „semmi Istenben” kabbalista koncepciójának már van egyfajta spekulatív hagyománya, ami bizonyos fokig megszokottá, mintegy technizálhatóvá tette a koncepcióban feszülő ellentmondást. Amikor tehát Tábor Béla a semmit *szétszóródásra*, tehát a gondolkodással és a személyiséggel szembeni ellenállásra fordítja le, akkor ezt a megszokottságot hántja le róla azzal, hogy pneumatológiailag aktualizálja. Ezzel kiélezi az ellentmondást, ami arra ösztönöz, hogy nagyobb energiákat mozgósítsunk a megértésére.

Ahogy a kabbalisták is östörténeti alapmozdulatokat írtak le saját nyelvükön, úgy Tábor Béla is egy, a saját östörténete nyelvén kifejezett alapmozdulatra fordítja le az „semmit Istenben”. De itt sem áll meg. Scholem leírása – miszerint egyetlen *egyéni* forma sem jöhet létre vagy alakulhat át anélkül, hogy át ne menne ezen az isteni semmin – arra indítja, hogy a kabbalista koncepciót az östörténet legbelső tengelyére, s egyben „személyessége

¹⁰ De hathatott rá Plótinosz is, aki a szétszóródást a „sok”-at, a kiterjedést előidéző mozdulatnak tekintette (l. például a számokról szóló írását, VI.6.1.). Plótinosz az egyik legfontosabb tájékoztató pont volt a számára. Az apokrif Jézus-mondást pedig, mely szerint „én vagyok Te és Te vagy én, és ott vagyok, ahol te vagy és mindenbe szét vagyok szóródva, de te mindenhol, ahonnan akarsz, összegyűjthetsz”, a logosz ön-leírásának tekintette.

gyűjtőpontjára” vonatkoztassa, és legalább felvillantsa a személyiség-egyéniség „témát”: „**A szétszóródás Istenben az Őstörténet nyelvén: az egyéniség, tehát az egyéniségek végtelen sokasága, az individuáció a személyiségben**”. Hogy ez a fordítás milyen ellentmondást hordoz, azt akkor értjük meg, ha megjelenítjük magunk előtt, hogy a személyiség belső tere nem egy relatíve semleges tér, amelyben sok minden elhelyezhető. A modern fizika szerint már a fizikai térben is a tér minden eleme a tér egész szerkezetét jeleníti meg, azzal egynemű. Még fokozottabban igaz ez a személyiség terére, mert a személyiség tiszta azonosság. Így azoknak a kifejezéseknek, hogy „az egyéniségek végtelen sokasága a személyiségben”, amely egy és osztatlan, „az individuáció a személyiségben”, csak akkor tudunk értelmet adni, ha értelmet tudunk adni annak, hogy hogyan azonos a *személyiség* az egyéniséggel, azok végtelen sokaságával – és, ami a legélesebb ellentmondást hordozza: az *individuációval*, amelyről épp az előbb állapítottuk meg, hogy olyan folyamat, amelyben a *személyiség elfelejtése* szervül.

Míg a semmi szétszóródásként való interpretálása aktualizálja, s ezzel kiélezi a kabbalista koncepcióban foglalt ellentmondást, addig az őstörténet nyelvével való szembesítés arra szolgál, hogy a Tábor Béla számára legsúlyosabb, középponti ellentmondást – az „individuáció a személyiségben” ellentmondását – e kabbalista koncepció értelmezésével világítsa meg. S ez teszi lehetővé az ellentmondás áttörését is. Világos, hogy a szétszóródás negatív mozdulat, és az egész gondolatmenet témája kezdettől fogva a negativitás Istenben, ezt a böhmei „Böse in Gott”-ra való utalás is alátámasztja. Az ellentmondással szembeni türelem, az ellentmondás kitartó kutatása azon alapszik, hogy ennek a negativitásnak megvan a helye és funkciója Istenben. De ez még nem elég erős alap az ellentmondás *áttöréséhez*. Viszont Istenre vonatkoztatva az ellentmondás élesíthető, mert ott még fokozottabban érvényes, amit az előbb a személyiség teréről mondtunk: nem relatíve semleges térről van szó, amelyben sok mindennek helye van; csak annak van benne helye, ami *egészében* kifejezi Őt. S valóban: a kabbalisták „semmije” – csakúgy, mint Böhme „Böse in Gott”-ja – a legközvetlenebb kapcsolatban áll a *teremtés* abszolút pozitív mozdulatával! (S itt a teremtés legbelső köréről van szó!) Azt hiszem, ez adta a lökést Tábor Bélának az ellentmondás olyan fokozásához, amely már az ellentmondás áttörését, feloldását is magában foglalja: Istenben nemcsak hogy helye van a szétszóródásnak, hanem **„Istenben a szétszóródás szabadságot jelent”!**

De milyen tapasztalat elég gazdag ahhoz, hogy megjelenítse ezt az ellentmondást és az áttörését is? Az ellentmondást az törte át, hogy a teremtésre vonatkoztattuk. A teremtést kell tehát megjelenítenünk a magunk számára. Csak azzal tudjuk megjeleníteni, ami a tevékenységeink közül a legjobban hasonlít rá: az alkotásban. Ezért jelenik meg már a

gondolatmenet elején az **analogia entis** és az **alkotás** témája: „**Az alkotás a teremtés analógiája. Ez a gondolat válik termékennyé a Kabbalában is, Jacob Böhménél is.**”

Eszerint az alkotáson keresztül érthetem meg azt is: mit jelent az, hogy Isten szabadon engedi magában az individuációt, s ezzel a szétszóródást, „**mert az Egy ereje biztosan egybefogja, magához vonzza létének szétszóródó sugarait**”. Minden alkotás a bennem levő erők szabadon engedése, bízva abban, hogy erősebb a másik erópólus formáló ereje, amely a szabadon engedett erőket Egy-be vonzza. A konkrét alkotás értékét tehát mindig két tényező határozza meg. Az egyik az, hogy milyen erőket és milyen fokig tud szabadon engedni magában az alkotó, a másik az, hogy mennyire személyiség- vagy Egy-transzparens az az „egy”, ami összefogja, egybe vonzza ezeket az erőket. Tábor Béla gyakran, így a felolvasott szövegben is idézi Szabó Lajosnak és Schmitt Jenőnek azt a kérdését, hogy „milyen szinten azonosítom magamat önmagammal” (ez a kérdés felel meg a Tábor Béla „egyetlen feladatának”, annak, hogy „egyéniiségem azonosuljon személyiséggel”). Ez a kérdés magában foglalja azt a kérdést is, hogy milyen szintű erőimet (és belső ellentmondásaimat vagy legalábbis ellentéteimet) tudom szabadon engedni magamban és „személyességem gyújtópontjából” merített energiával egyben tartani, és egységes élő formává alakítani? Mert az alkotáshoz is kettős ellenállást kell legyőznöm. Ellenállást kell legyőznöm ahhoz is, hogy a szabadon engedett erőket ne engedjem szétszóródni – ám forma csak ott születik, ahol az erre irányuló erőfeszítés nem válik külön láthatóvá –, de ahhoz is, hogy legyen bátorságom és (ön)bizalmam szabadon engedni a megismerendő erőimet. Tábor Béla idézte egyszer talán Philónt, aki elmondja, hogy néha teljes egészében előtte van szépen felépítve az, amit mondani akar, mégsem tudja leírni, ha mégis leírja, ízetlen és darabos lesz. Mert ez a szabadon-engedés: kockázat. S ez új oldaláról világítja meg számomra azt, hogy mit jelent az „az egyetlen feladat”, amelyről Tábor Béla beszél. Egyéniiségem csak annyira azonosulhat a személyiséggel, amennyire vállalom a szétszóródás kockázatát – az erőim szabadon engedésével. Nemcsak alkotás nincs enélkül a kockázatvállalás nélkül, a személyiséggel is csak annyira azonosulhatok, amennyire ezt a kockázatot vállalom: azt a kockázatot, amelyet a személyiség vállal *ezzel* a szétszóródással, „szabadon engedéssel”. De halhatatlanságvágyam is csak annyira szabadul meg feloldhatatlan ellentmondásától (attól az ellentmondástól, hogy egy véges állapotomat akarja végteleníteni), és egyéniiségem, azaz egyéni létem értelmébe is csak annyira nyerek beavatást, amennyire részt tudok venni a teremtésben, jelen tudok lenni benne, s egyéniiségemet is mint ilyen „szabadon engedettet”, ebben a teremtési aktusban születőt értem meg. *Egyéniiségemhez* hozzátartozik az individuáció ellentétes iránya is, azaz ennek a születésnek az *elfelejtése*, s ezzel együtt a szétszóródás atomizálása, elszigetelése az

Egy vonzó- vagy kohéziós erejétől. Az alkotás ennek a felejtésnek, a szétszóródás szétszóródásának az ellenmozdulata: emlékezés.

S ezért: „**az alkotás titka: a belső szabadság alázata az iránt, amiből ez a szabadság fakad.**” Csakis a tiszta belső *szabadság* alázatáról van itt szó, amely vállalja a teremtés kockázatát, és nem valami másról, amelybe tehetetlenség vegyül. És ennek a szabadságnak az alázata semmi másra nem irányul, csakis ennek a szabadságnak a forrására, arra az Egyre, amelynek „**ereje biztosan egybefogja, magához vonzza létének szétszóródó sugarait.**” Csak ha *ennek* az alázatnak az ereje egyensúlyozza, akkor nem rombolom, hanem építem önmagam a megismerendő erőim és ellentmondásaim szabadon engedésével. Másrészt az Egynek ezt a szilárdságát sem tapasztalhatom másképp, csak ha vállalom a teremtés kockázatát.

Abból a mondatból indultunk ki, hogy az „egyetlen feladat egyéniségem azonosulása a személyiséggemmel”. Végül letisztult – s itt önkéntelenül is megszólal bennem a matematikus – matematikai transzparenciával bíró mondat ez. Nem véletlen, hogy a mondattal kifejezett azonosságot Tábor Béla képlettel is kifejezte: $sz=e$. A matematika transzparenciaigényét mélyen rokonnak érezte saját transzparenciaigényével. A fenti elemzés remélhetőleg érzékeltette azt is, hol van a mély rokonságon belül lényegi különbség a matematikai és a Tábor Béla-i transzparenciaigény között: ahhoz az Egy- és személyiségtranszparenciához, amely Tábor Béla megfogalmazásainak jellemzője, nem az ellentmondások axiomatikus eleve kizárása vezet el. Épp ellenkezőleg, csakis akkor jutunk el hozzá, ha van erőnk megjeleníteni és végső, önmagát áttörő pontjáig követni a megfogalmazásban is benne foglalt és mindig mélyebbről és mélyebbről megvilágított ellentmondás-hierarchiát.

Surányi László